

Het project 'Indicatiestelling in het onderwijs'

Door Peter Briedé, Jan Bijstra, Mia Nijland

Door de komst van Passend Onderwijs wordt indicatiestelling nog belangrijker. In dit artikel wordt een onderzoek beschreven naar de ontwikkeling van een instrumentarium waarmee de onderwijszorgbehoefte van een leerling en de daarbij passende zorgwaarte kan worden vastgesteld.

Volgens de inzichten van Passend Onderwijs moet onderwijs passend zijn, en aansluiten op de ontwikkeling van het kind. Om de juiste onderwijsplek te kunnen kiezen, is het van belang dat formeel wordt vastgesteld wat een leerling nodig heeft. Dit noemen we indicatie.

Van stoornisgericht naar ураggericht indiceren

Het ministerie geeft aan dat het uitgangspunt is om passend onderwijs zo veel mogelijk op de scholen vorm te geven. De onderzoekers voegen daar nog aan toe dat het ook zoveel mogelijk door de scholen gedaan moet worden.

Dat is nu nog niet het geval: bij de huidige indicatiestelling wordt de onderwijszorg door een extern deskundige gebaseerd op de aard van de stoornis van een leerling. Zo geven aanwezigheid van een psychiatrische diagnose en de constatering dat de gedragsproblematiek zowel op school als thuis speelt, recht op zorgmiddelen zoals een aangepaste schoolsetting.

In feite wordt de laatste stap, het daadwerkelijk vaststellen van de onderwijszorgbehoeften, pas gezet nadat de indicatiestelling heeft plaatsgevonden en leerlingen al vaak niet meer op hun stamschool zitten. Dit ondanks het streven naar handelingsgerichte diagnostiek (Pameijer cs).

Inmiddels wordt door het onderwijsveld breed erkend dat de toewijzing en bekostiging van speciale onderwijszorg niet gebaseerd moet zijn op de aard van de stoornis, maar op de aard en intensiteit van de onderwijszorg die een kind nodig heeft (Van Rijswijk 2006). Met andere woorden: de onderwijs- en ondersteuningsbehoefte van leerlingen moet centraal komen te staan: *ik kan me minder goed concentreren, maar als je tijd voor me maakt en de oefenstof in kleine stapjes aanbiedt, vaak langskomt en feedback geeft, kan ik het wel.*

De onderwijszorgbehoefte van een leerling stelt als het ware vragen aan zijn leraar: *Ben jij zo 'n leraar? Kun je de leerstof zo ordenen dat ik daar wel mee aan de slag kan gaan?*

Het antwoord van zijn leraar neemt de onderwijsbelemmeringen weg. Het gaat dan om zaken als instructie, pedagogische aanpak, inrichten van de omgeving en het zorgen voor aangepaste methoden en hulpmiddelen. Voor de leraar is het echter niet altijd gemakkelijk om deze vragen te beantwoorden. Het vraaggerichte

indicatie-instrumentarium van de onderzoekers kan daarbij helpen, omdat het de leraar aan de hand van diverse items stapsgewijs laat nadenken over de situatie en zijn oplossingen.

Het instrument

Het instrument bestaat uit twee delen: een vragenlijst voor de leraar (1A) en een deel voor de indicatiecommissie (1B). In deel 1A geeft de leraar aan wat er volgens hem aan de hand is en wat hij vindt dat er aan ondersteuning moet komen. Het nadenken en invullen van de vragenlijst leidt tot een individueel vraagprofiel van de leerling gezien vanuit de ogen van de leraar: *'wie is de leerling, welk type ondersteuning vraagt hij en hoeveel vraagt hij dan.'* Deel 1B van het indicatie-instrument maakt de vertaling van 'wat' naar 'hoe' mogelijk. Aan de hand van de bijbehorende 'toetsingslijst voor indicatiestellers' (1B) van het instrumentarium toetst de indicatiecommissie van een samenwerkingsverband de informatie en bepaalt wat er verder gaat gebeuren. *Wat vraagt de leerling en wie kan dat bieden? Wat is daarvoor nodig?*

Samen indiceren en reflecteren

Het indicatie-instrument kan worden beschouwd als een alternatief onderwijskundig rapport. Het is geschikt voor potentiële clusterleerlingen, maar ook voor potentiële SBO- leerlingen, potentiële leerlingen voor VMBO met leerwegondersteuning of Praktijkonderwijs maar ook leerlingen in alle vormen van het reguliere onderwijs. De meerwaarde boven een onderwijskundig rapport is dat de vragenlijst wetenschappelijk en objectief gestructureerd is en meteen ordent en richting geeft aan de benodigde hulpacties.

De leraar en de leerling staan in het indicatie-instrument centraal. De leraar kent de leerling, weet wat hij heeft geprobeerd en of het realistisch is deze leerling met zijn vragen in deze situatie onderwijs te laten volgen². In het indicatietraject zoals dat de ontwikkelaars voor ogen staat, neemt de leraar het voortouw. Dat is anders dan hoe het nu gaat.

Op dit moment kijkt een externe professional meestal van buiten af, met zijn ogen, naar de situatie. Op grond van leerlingkenmer-

² In het onderzoek wordt het woord leraar gebruikt, ook als leerkracht wordt bedoeld.

Korte beschrijving van het onderzoek

Het onderzoek wordt uitgevoerd door RENN4, HCO-PI en PI-Leiden. De drie organisaties vormen met een aantal andere organisaties (w.o. Universiteit Leiden) Pi7, een samenwerkingsverband van ontwikkelinstituten die van oudsher gekoppeld zijn aan de zeven landelijke pedagogische instituutscholen. Pi7 ontwikkelt kennis over het verminderen van onderwijsbelemmeringen bij kinderen. Gezien de expertise van de instituten concentreert Pi7 zich vooral op gedragsproblemen in het onderwijs.

Het onderzoek bestaat uit twee fasen. In fase 1 is met behulp van een webbased enquête informatie verzameld bij circa 168 respondenten uit het regulier en speciaal onderwijs-zorgcircuit; 52% uit het PO en 34% VO. Het betreft onderwijskrachten, IB-ers, mentoren en gedragswetenschappers uit Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel en Leiden / Den Haag. Aan de respondenten werd gevraagd een leerling in gedachten te nemen bij wie zij handelingsverlegenheid ervaren. Vervolgens werd aan de hand van een reeks schoolrelevante thema's zoals cognitief, didactisch en sociaal-emotioneel functioneren en leren leren, aan de respondenten gevraagd:

- 1) welke meer specifieke aspecten binnen deze (en andere) schoolrelevante thema's geven problemen bij deze leerling;
- 2) op welke wijze uit zich dit in concreet zorgvragend gedrag;
- 3) hoe problematisch is het zorgvragende gedrag;

ken en vooral leerlingproblemen geeft hij vervolgens een advies over wat er moet gebeuren. Dit advies is gebaseerd op denken over, niet denken mét de betrokkenen. Het advies is dan ook niet het advies van de leraar. Het moet nog 'eigen gemaakt worden'. In de praktijk kan dit leiden tot het naast zich neerleggen van het advies.

Het inzetten van het indicatie-instrument kan dit voorkómen doordat de leraar op dat moment het instrument invult waardoor meteen over eigen, beter bij de leraar aansluitende oplossingen gesproken kan gaan worden. Deze insteek is oplossingsgericht. Belangrijk is wat werkt. Daar kan de leraar veel over zeggen. Hij is de deskundige. Vanuit zijn ervaring weet hij wat mogelijk is bij hem en in zijn klassensituatie, en ook wat niet.. Bij observaties van relatieve buitenstaanders wordt vooral gezocht naar informatie en verklaringen. Ervaringen van leraren met betrekking tot 'wat hier werkt' worden te weinig meegenomen. Dit is natuurlijk ook vorm te geven. De toegevoegde waarde van vraaggericht indiceren is dat de ervaring (naast en met toetsen en schoolwerk) wel wordt meegenomen. Hierbij wordt uitgegaan dat:

- leerkrachten kunnen observeren, reflecteren en aangeven wat een leerling nodig heeft;
- leerkrachten de leerling kennen, weten wat hij nodig heeft en weten wat bij hem werkt.

Dat betekent overigens niet dat de leraar alleen staat bij de invulling van het instrument. Hij kan daarbij uiteraard ondersteund worden door onderwijsondersteunende collega's (bijvoorbeeld intern begeleiders of gedragsdeskundigen) die de leerling goed kennen.

Complicerende factor is dat leraren deel uitmaken van het systeem. Door hun directe betrokkenheid zien ze alleen hun

4) welk type en hoeveel ondersteuning heeft deze leerling nodig in de klas (in de enquête worden als ondersteuning verschillende categorieën aangereikt);

5) is er daarnaast nog externe ondersteuning nodig.

Met deze enquête is een goed beeld verkregen van problematiek en onderwijszorgbehoefte van dé handelingsverlegenheid oproepende leerling.

Daarna zijn de enquêtegegevens gecomprimeerd tot een categorieënsysteem met de volgende elementen:

- een hoeveelheid gedragstyperingen (punten 1 en 2);
- een daarbij behorende beschrijving van de zorgzwaarte gekoppeld aan wat de leerling nodig heeft (punt 3, 4 en 5);

In fase 2 van het onderzoek wordt de enquête omgebouwd tot een nieuw type onderwijskundig rapport. Scholen kunnen daarin aangeven welke bijzonderheden, problemen of beperkingen aan de orde zijn, hoeveel inspanning dat de laatste tijd vraagt, welk type ondersteuning gewenst is en welke mate van ondersteuning daarbij nodig wordt geacht. Het categorieënsysteem wordt opgenomen in deze vragenlijst en structureert de antwoordmogelijkheden. Dit ingebouwde categorieënsysteem kan voor een indicatiecommissie dienen als toetssteen voor nieuw te indiceren leerlingen. Omdat de ernst van de problematiek en de soort en hoeveelheid gedachte ondersteuning ook in het systeem is opgenomen, is er meteen een inschatting van de zorgzwaarte voorhanden.

waarheid (net zoals trouwens het geval is bij de meer objectieve externe professional...). Om tot een werkbare oplossing te komen, is een spiegel nodig: iets of iemand die leraren helpt reflecteren en die de juiste vragen stelt waardoor de blinde vlek kleiner wordt. De vragenlijst doet dit door het voorgestructureerd meenemen van alle mogelijke relevante aspecten. De voorstructurering is gebaseerd op het classificatiemodel van de Wereldgezondheidsorganisatie ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health). Hierdoor hoeft de leraar het niet zelf te bedenken, maar kan hij antwoorden geven op vragen die hem worden aangereikt.

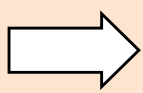
Een aanvulling zou kunnen zijn dat ouders of leerlingen zelf de vragenlijst ook invullen of dat voor hen een parallellijst wordt ontwikkeld. De uiteindelijke uitkomst is dan rijker dan wanneer alleen de leraar de lijst invult (in dit onderzoek worden deze aanvullingen overigens niet meegenomen).

Tot slot: een bijkomend voordeel is dat de vragenlijst ingezet kan worden in elke situatie in de klas waarin de leraar vastloopt. Dus ook in een situatie waarin sprake is van een serieuze, structurele probleemsituatie met een leerling, die vraagt om extra ondersteuning in de vorm van externe expertise. In het geval van gedragsproblemen zou hij bijvoorbeeld in een vroeg stadium ingezet kunnen worden, waardoor er nog kansen zijn het tij te keren, voordat de wil om samen door te gaan verdwenen is en passend onderwijs alleen maar betekent dat de leerling van school moet.

² Het HCO-PI onderzoekt ook nog of de inbreng van de leerling meegenomen kan worden.

Handelingsgericht (vanuit leraar/school) en **Vraaggericht** (vanuit leerling)

Vraaggericht Indicatie-instrument (PI 7) voor Onderwijs-Leerling-Afstemming

Deel 1a

(vragenlijst voor de leraar/school)

Schetst de alledaagse onderwijs- praktijksituatie van een leerling

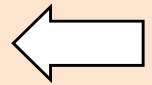
Geeft een beeld van de vragen van en mogelijke antwoorden voor de leerling (en leraar/school)

Geeft een aanzet tot een leerlinggebonden advies voor een passende leeromgeving

Legt de basis voor een indicatieadvies

vraagprofiel
onderwijs-leerling-afstemming
(VP-OLA)

Deel 1b

(toewijzingslijst voor indicatiestellers)

Is een gecomprimeerde weergave van de ingevulde vragenlijst 1a

Geeft een uitslag van de onderwijsbehoefte en de gewenste ondersteuning voor de leerling (en leraar/ school)

Leidt tot een leerlinggebonden advies voor een passende leeromgeving

Leidt tot een leerlinggebonden advies voor de benodigde bekostiging

Maakt indicatiestelling mogelijk

toewijzingsprofiel
onderwijs-leerling-afstemming
(TP-OLA)

Het indicatie-instrument

»

Column

Schoppen en slaan

Wij – studenten en studieloopbaanbegeleiders van pabo 4 – hebben een gastspreekster over de vloer die van alles weet over gedrag, in het bijzonder over gedragsstoornissen. Zij is een boeiend redenaars die met verstand van zaken een indrukwekkend verhaal te berde brengt over een jongetje van 6 dat zijn juf tot wanhoop bracht en zijn klasgenoten onvoorstelbaar tergende. De school zat met de handen in het haar, de ouders kwamen in opstand.

Ik heb vaker sprekers over soortgelijke onderwerpen aangehoord en het is mij opgevallen dat zij zich bedienen van de shock-and-awe-methode: zij doen een overval met een gruwelijk verhaal uit de praktijk – van kleuters die zich uitsluitend uiten in drieletterwoorden vanonder de gordel, middelvingers opsteken naar de juf en spugen, tot middelbare scholieren die wegzakken in drank, drugs en criminaliteit en zich ontpoppen tot de weerzinwekkendste loverboys – waarna de toehoorders onthutst en lamgeslagen in hun zetels hangen.

'Erg hè,' lijken de shocking-story-tellers te willen zeggen en natuurlijk laten ze hun publiek niet hulpeloos achter. Ze continueren hun verhaal uiteraard met oplossingen, nou ja, mogelijke oplossingen, of althans goedbedoelde raadgevingen die kunnen leiden tot mogelijke oplossingen. Maar de toon is al gezet, zeker bij onze kwetsbare vierdejaars, stuk voor stuk kanjers die het Nederlandse onderwijs nog veel goeds gaan brengen, maar die nu hulpbehoevend oogcontact zoeken met hun studieloopbaanbegeleider. Binnen afzienbare tijd mogen ze dan wel startbekwaam zijn, maar welke afgrijselijke wereld zullen ze binnenstappen?

Als de gedragsmevrouw met een bos bloemen vertrokken is en wij in de SLB-groep een intervisierondje houden over het verloop van de LIO, duiken voortdurend verhalen op over kinderen die niet te hanteren zijn. Bij de een gaat het er nog dramatischer aan toe dan bij de ander. Kinderen die gewoon een beetje door de juf kletsen tijdens de uitleg is peanuts als het om storend gedrag gaat. Wie indruk wil maken moet op zijn minst kinderen opvoeren die ondanks de hoogste dosis ritalin onafgebroken door het lokaal stuiteren. De student die beweert geen enkel lastig kind in de klas te hebben – 'het zijn zulke lieve kinderen en ze doen zo goed mee, ik heb zelden zo'n enthousiast stel gehad' – wordt door de rest als ongeloofwaardig in de hoek gezet. 'Zeker een dorpsschooltje waar ze twintig jaar achter lopen. Je hebt vast ook geen dyslectische leerlingen. Wel leuk als LIO-klas natuurlijk, maar je leert een half jaar niks.'

Ook in de eindportfolio's die studenten inleveren als laatste document voor het afstuderen lees je het terug. De STARR beschreven persoonlijke ontwikkelingspunten zijn steevast en rijkelijk gelardeerd met beschrijvingen van klassen die bevolkt worden door ADHD'ers, autisten, dyslectici, ODD'ers, kinderen met dwangneuroses en hechtingsstoornissen. En o ja, er zijn er ook nog een paar 'normaal', maar die zijn eigenlijk hoogbegaafd, of in elk geval bovengemiddeld intelligent, dus volgen ze hoe dan ook een apart programma. Ja, ga er maar aan staan, onderwijs anno 2010. Buitenstaanders die nog steeds beweren dat werken in het onderwijs een makkie is, gaan we schoppen en slaan. We moeten ons op iemand afreageren.